

uniformisban láthatjuk. A képsorozat alkotóját egyébként nem sikerült azonosítani – megjegyzendő azonban, hogy Nádasdy portróját bizonyosan egy másik, szemmel láthatóan jobb képességekkel megáldott festő készítette el –, sőt az sem tisztázott, hogyan kerültek a portrék a betléri Andrásy-kastélyba.

Érdeemes megjegyezni, hogy báró Graffenstein József alezredes kivételével valamennyi huszártiszt, sőt az ezredlelkész is bajuszt visel.

A képsorozathoz tartozik hat csatakép is: a boroszlói (Wrocław) csata, a város ostroma, Kolín, Leuthen, Zittau felégetése, valamint egy nem azonosított tengeri csata képe – valamennyi hadiesemény 1757-ben történt. Az összecsapások közül ki kell emelni a kolíni, valamint a leutheni csatát, hiszen mindkettő jelentős hatással volt az ezredtulajdonos, Nádasdy Ferenc karrierjére.

A 123 oldalas kötet kétnyelvű, magyar és szlovák szöveggel került az olvasókhoz. Értékét nagyban emeli a kiváló minőségű színes nyomtatás, így a képek kellően nagy méretben élvezhetőek és tanulmányozhatóak. A könyv a Nemzeti Portrétár Alapítványtól szerezhető be.

E sorok írásakor már nyomdába került a sorozat következő darabja, amely a Wurmser-huszárezred 1775–1797 között keletkezett tisztí portréit dolgozza fel. Remélhetőleg a Nemzeti Portrétár által megkezdett munka még sokáig folytatódik, és további katonai vonatkozású portrészorozatok közzétételére is sor kerül a jövőben.

Bálint Ferenc

HERMANN RÓBERT – BONA GÁBOR – MOLNÁR ANDRÁS

A 47. HONVÉDZÁSZLÓALJ TÖRTÉNETE, 1848–1849

*(Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Zalaegerszeg, 2020. 334 o.
ISBN 978-615-6177-00-1)*

2020. szeptember 16-án tartották meg Zalaegerszegen *A 47. honvédszászlóalj emlékezete* című tudományos konferenciát, ennek keretében nyílt meg a vonatkozó kiállítás, illetve mutatták be *A 47. honvédszászlóalj története, 1848–1849* című kötetet.

A munka célja – ahogy Balaicz Zoltán polgármester előszavában is olvashatjuk – jóval összetettebb egy történeti összefoglaló megjelentetésénél. Fontos célkitűzése, hogy helyi szinten emléket állítson nemzeti hőseinknek, emellett kielégítse a lokálpatrióták szellemi igényeit, de a legfontosabb a szakmai hiánypótlásra való igény. Zászlóalj-történet szempontjából viszonylag gyengén áll a jelenlegi történetírás: a mintegy 160 honvédszászlóaljból kevesebb, mint 10 került feldolgozásra. Ezért különösen fontos *A 47. honvédszászlóalj története, 1848–1849*, mely az első zalai vonatkozású alakulat-történeti monográfiának tekinthető.

A leghíresebb zalai toborzású honvédzászlóalj történetét Hermann Róbert – a Magyar Történelmi Társulat elnöke és a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokának tudományos helyettese – tollából olvashatjuk, míg a zászlóalj tisztikarát, életrajzi adattárát Bona Gábor hadtörténész, a Hadtörténeti Intézet egykori igazgatója dolgozta fel. A kötet harmadik szerzője, Molnár András – a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárának főlevéltárosa – a legénységi adattár, a zászlóaljhoz kapcsolódó levéltári dokumentumok, emlékiratok és visszaemlékezések összegyűjtésével járult hozzá a tartalom teljességéhez.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc zalai vonatkozásaival számos helytörténeti munka foglalkozott már, főként tanulmányok formájában. Önálló kötetként eddig csupán két munka jelent meg a témában: Béres Katalintól *A szabadságharc emlékei Zalában* (1999), valamint a Bona–Hermann–Molnár szerzőhármas által jegyzett *A szabadságharc zalai honvédei, 1848–1849* (1992) című tanulmánykötet.

Bár utóbbi sok hasonlóságot mutat a kezünkben tartott művel, markáns különbségek is akadnak, mivel abban két másik zalai toborzású honvédzászlóalj, a 7. és az 56. számú története is olvasható. A korábbi összeállítás kutatásaira alapozva emelték ki a szerzők és bővítették önálló kötet terjedelműre a legvitézesebb zalai honvédzászlóalj történetét.

A kereskedelmi forgalomba nem kerülő könyv öt nagyobb fejezetből áll. Az elsőben – a kutatási nehézségek bemutatását követően – a zászlóalj történetét ismerhetjük meg. 1848. augusztus 13-án Batthyány Lajos gróf elrendelte az „önkéntes mozgó nemzetőri csapatok” felállítását. Szeptember 15-én Csány László kormánybiztos utasítása szerint Zala megye 1000 főnyi önkéntes kiállítására lett felszólítva. A nehézkesen kiállított nemzetőrséget több turnusban küldték le a Dráva vonalára, majd újabb felszólítás érkezett a megyéhez, miszerint a gyakorlottabb nemzetőrökből járasonként 200 fős századokat állítsanak fel.

Gyika Jenő őrnagy, az egyik század parancsnoka már szeptember 30-án kérelmezte az önkéntes csapatok zászlóaljjá való átalakítását. A még alakulófélben levő zászlóalj 1848. október 3-án Nagykanizsa visszafoglalásánál esett át a tűzkeresztségen (mellyel sikerült az Albert Nugent alezredes vezette helyőrség utánpótlási vonalát elvágniuk), majd továbbküldték őket Kiskanizsa felé. Október 7-én az ütközet után visszarendelték az alakulatot Nagykanizsa védelmére. Az október 14-én körülbelül 700 főt számoló alakulat fegyverben, ruhában és a megajánlott napidíjakban is hiányt szenvedett.

A hivatalosan november 11-én megalakuló 47. honvédzászlóalj élére Gyika Jenő őrnagy került. Az alakulat Perczel Mór vezénylete alatt részt vett a Muraköz visszafoglalásában, a stájerországi betörésben, november 8-án a friedaui ütközetben, valamint a „drávai hadtest” további kisebb összecsapásaiban. Perczel, miután utasítást kapott, hogy csatlakozzon Görgei tábornok feldunai seregéhez, Kossuth levelét megszívulva – melyben „valami győzelmeckét” várt „édes Móricom”-tól –, december 30-án Mór-nál ütközetet vállalt Jelačić csapataival szemben. Miután a „győzelmecke” reményei

szertefoszlottak, a Perczel-hadtest következő feladata a Tisza vonalának védelme volt. A hadtest és azon belül a 47. honvédszászlóalj Szolnoknál és Ceglédnél is vereséget mért Windisch-Grätz cs. kir. dandárjára.

Miután Perczel hadtestéből egy hadosztályt Franz Schlik tábornok ellen küldtek, benne a 47. zászlóalj is Kazinczy Lajos alezredes parancsnoksága alatt Henryk Dembiński altábornagy csapatainak kötelékében harcolt tovább. Február 14-én részt vett a tornaljai, a pétervásári ütközetekben, majd a február 26–27-én vívott kápolnai csatában.

A tavaszi hadjárat során a zászlóalj már Görgei Artúr tábornok parancsnoksága alá tartozott. Éder József – a zászlóalj egyik hadnagya – a tápióbicskei ütközet hőseként emlékezik meg Görgeiről, aki a szétzilálódott honvédsapátok közé lovagolva teli torokból üvöltötte: „Álljatok meg nyomorultak, mert aki még egy lépést tesz előbbre, levágom, mint a kutyát!” E szavaknak nagy hatása lett, ezt bizonyítják a tápióbicskeit követő isaszegi, nagysallói, majd komáromi győzelmek is. A zászlóalj legdicsőesebb pillanatait ennek ellenére a tavaszi hadjáratot lezáró haditett, Buda ostroma hozta el. A 47. honvédszászlóalj zászlós őrmestere, Püspöky Grácián elsőként tűzte ki a magyar zászlót a várfalra.

Buda ostromát követően a zászlóalj Nagysándor József tábornok alatt szolgált, továbbra is az I. hadtest kötelékében. Miután végigharcolták a Vág menti hadjáratot, részt vettek a július 2-ai komáromi csatában a Haynau vezette cs. kir. sereg ellen, majd Vác felé menet július 15-én sikeresen kiverték az orosz főszereg előőrsét a városból. Ezt követően Vácról kivonulva Görgei bravúrosan kikerülte az orosz főerőket, majd Tokajnál átkelt a Tiszán. A parancsnok ekkor már súlyos fejszélvel vezette seregét a gyülekezési pontnak kijelölt Szeged felé. 1849. augusztus 2-án a zászlóalj oldalvédként részt vett a vesztes debreceni csatában, majd 11 napra rá Nagysándor József tábornok vezetése alatt tette le a fegyvert a világosi vár alatti szőlői mezőn. A nyári hadjárat kényszerű visszavonulásait a végső összecsapásra való felkészülésként értelmező honvédek számára sokkoló volt a fegyverletétel ténye.

A kötet második fejezetében Bona Gábortól olvashatunk röviden a zászlóalj történetéről, valamint tisztikarának összetételéről és a fegyverletételt, majd a kiegyezést követő sorsáról. Részletes információkat kapunk a kezdetben önkéntes nemzetőri alakulat első tisztjeiről, kiknek századosai között találjuk a kötetben szereplő visszaemlékezések szerzői közül Szabó Samut és Kerkapoly Tivadart. Rajtuk kívül szintén visszaemlékező az alakulat egyik számvevő tisztjévé kinevezett Spur János is.

A második egység fontos konklúziója, hogy a tisztek többsége Zala megye közép-nemességéből származott. Ritkán rendelkeztek katonai előképzettséggel, ennek ellenére az alakulatból öten kapták meg a Magyar Katonai Érdemjel III. osztályát, köztük a hős zászlós őrmester, Püspöky Grácián is. Arányaiban a római katolikus vallásúak domináltak, s a legtöbb tiszt a földbirtokosok, a diákok vagy a joggyakornokok (jurátusok) közül került ki. Kor tekintetében nagyobb volt a szórás. Bár az átlagéletkor

24 év volt, a legidősebb tiszt, Sípos Pál 62 éves volt, míg a legfiatalabb, Egressy Ákos még a 17. évét sem töltötte be.

A fegyverletételt követően a zászlóalj 20 tisztjét ítélték kényszersorozásra alkalmasnak, de a többségük pénzmegváltás útján vagy tartós szabadságolás révén 1859 és 1860 között leszerelt. Deák Ferenc passzív magatartása – aki szintén a megye születtje volt – a kiegyezésig hatott az egykori honvédekre, akik csak 1867 után vállaltak hivatalokat, ugyanakkor kivétel nélkül tagjai lettek a Zala megyei Honvédegyletnek.

A harmadik fejezetet a Hermann Róbert és Molnár András által összeírt legénységi adattár képezi. Az 1992-es kötet már tartalmazott egy 160 oldalas összesített Zala megyei legénységi névtárat, melyben a honvédek nevei településenként csoportosítva szerepeltek, míg jelen kötetben ábécésorrendben olvashatóak. A legénységi adattár fő forrásai a parancskönyv, a szökevénykimutatások, a sebesültjegyzékek, a kinevezési és átvezénylési előterjesztések, valamint a kórházi kimutatások névsoraiból lettek összeállítva, a legfontosabbnak ugyanakkor a Zala megyei Honvédegylet törzskönyve bizonyult. A források alapján körülbelül 1650 fő szolgálhatott a zászlóaljban, közülük az adattárban 815 neve szerepel.

A szintén Hermann Róbert és Molnár András által szerkesztett negyedik fejezetet a 47. honvédzászlóalj fennmaradt iratainak okmánytára alkotja. Mivel az alakulat sajtó iratanyagáról nem tudunk beszélni, maga az okmánytár a töredékesen megmaradt parancskönyv iratait, a zászlóalj parancsnokainak, tisztjeinek jelentéseit, átiratait, leveleit foglalja magában.

A mű utolsó fejezetét a visszaemlékezések teszik ki, melyek közül egyedül Egressy Ákos emlékirata jelent meg önálló kötetként.¹ Éder József visszaemlékezéseit részletekben közölte az *1848–49. Történelmi Lapok* című folyóirat (1893, 1895; idézi az ismertetett kötet, 264–274. o.), Kerkapoly Tivadar százados visszaemlékezése pedig szintén olvasható volt már nyomtatásban². Az ismertetett műben legtöbbet idézett Szabó Samu százados emlékirata Hermann Róbert munkája nyomán jelent meg az *Egerszegi történelmi tanulmányok 2010* című kötetben.³ Nagy újdonsága azonban a kiadványnak Spur János főhadnagy visszaemlékezése, amely először került nyomtatásra, ugyanis önéletírását – egy rövid részletet leszámítva – eddig csak a MNL Országos Levéltárában lehetett megtekinteni. E nagyszabású kötetnek talán kevésbé szembe-tűnő ez az erőssége, vagyis, hogy Egressy, Szabó vagy Éder visszaemlékezései által új nézőpontból ismerhetjük meg a honvédek mindennapjait. Képet kapunk az ellátás nehézségeiről vagy arról a dicsőséges orosz armádiáról, melynek halottjai idegenben,

¹ *Egressy Ákos*: Emlékeim az 1848–49-dik évi szabadságharcz idejéből. Budapest, 1893.

² *Novák Mihály*: Zala vármegye az 1848–49. évi szabadságharczban. Zalaegerszeg, 1908. 234–239. o.

³ *Hermann Róbert*: Szabó Samu honvédszázados emlékirata a 47. honvéd zászlóalj történetéről. In: *Egerszegi történelmi tanulmányok 2010*. Szerk. *Molnár András*. (Zalaegerszegi Füzetek 11.) Zalaegerszeg, 2010. 131–173. o.

temetetlenül feküdtek, és akiket Debrecen felé menet a magyaroknak kellett homokkal betakarniuk. „Csodás játéka a sorsnak; [...] hogy mi temessük azokat, kik bennünket jöttek temetni” – olvasható Egressy Ákos feljegyzései között.

A 334 oldalas, igényesen kivitelezett, keményfedeles kötet borítóján Than Mór vízfestménye látható Buda várának bevételeéről. A kép központi figurája Inkey Kázmér őrnagy, aki kivont szablyával vezeti a 47. honvédszászlóalj katonáit, míg a hátlapon Püspöky Grácián alakja látható. A kötetben található 214 darab illusztráció – köztük csatajelenetek, táblázatok és színes térképek – érdekfeszítőbbé, egyben követhetőbbé teszik a művet. A tájékozódásban és az említett személyek beazonosításában segítenek a különböző fekete-fehér és színezett litográfiák, fa- és acélmetszetek, víz- és olajfestmények, valamint ceruzarajzok. A zászlóalj részletes csapatmozgásainak követését a kötet végén található 23 db színes térkép segíti. Leheletnyi kritikaként felröhathó, hogy néhol szerencsésebb lett volna a térképeket a kötet szöveges részébe (is) beilleszteni, így lapozás nélkül lehetne elhelyezni a történéseket a földrajzi térben. Bár a közreadó szándéka szerint a kötet az iskolás korosztály számára oktatási segédanyagként is alkalmazható, a gazdag képanyag és térképmelléklet ellenére is elsősorban a szakmai közegnek és a téma iránt elhivatott olvasóknak ajánlható.

Zárásként hadd idézzem fel a kötet számomra legértékesebb üzenetét, melyet Egressy Ákos hadnagy visszaemlékezése őrzött meg, miszerint a honvéd legénység a többszörös túlerővel szemben sem akarta letenni a fegyvert: „halva igen, de élve nem kapitulálunk” (291. o.) – hangzott el az egyöntetű fogadalom 1849. augusztus 10-én az aradi táborban.

Gulyás Adrienn

ROSONCZY ILDIKÓ

A BIZTOS GYŐZELEM TUDATÁBAN

Miklós cár és fővezére az 1849-es magyar hadjáratról orosz levéltári források alapján

*(Magyar Napló, Fókusz Egyesület, Budapest, 2021. 348 o.
ISBN 978-615-5641-50-3)*

Az 1849 nyarán bekövetkező invázió volt az első alkalom, hogy az „Északi Koloszus” döntő módon avatkozott be Magyarország történelmébe, hiszen a szabadságharc során kialakult, az addig jobbára döntetlen körüli helyzetet egyértelműen az orosz fél billentette a császári-királyi oldal javára. Ez a hadjárat így kezdettől a magyar érdeklődés homlokterébe került, ám az alapos, levéltári forrásokra épülő kutatások előbb az orosz levéltárak bizonyos fokú zártsága, utóbb a szinte 1980-ig tartó ideo-